

Asia: VN/20605/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi hyvinvointialueesta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta (kohdennettu alijäämän kattamista koskevan määräajan jatkaminen)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentialta ei ole pyydetty lausuntoa, mutta haluamme lausua hallituksen esityksestä sen yleisen merkittävyyden vuoksi.

Esityksessä alijäämän kattamista koskevaa sääntelyä muutettaisiin väliaikaisesti siten, että valtiovarainministeriö voisi tietyin edellytyksin myöntää niille hyvinvointialueille, joille ei ole kertynyt uutta alijäämää vuodelta 2025, mahdollisuuden kattaa ennen vuotta 2025 syntyneet alijäämät vuoden 2027 tai vuoden 2028 loppuun mennessä. Lisäksi hyvinvointialueiden investointisuunnitelman toimittamista koskevia määräaikoja muutettaisiin. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian. Ehdotettu alijäämän kattamismääräajan jatkamista koskeva sääntely olisi voimassa 31.12.2029 asti.

Talentia kannattaa hallituksen esitystä, mutta pitää sitä laajuudeltaan riittämättömänä. Alijäämän kattamisen määräajan pidennys tulisi olla käytettävissä kaikilla alueilla, joilla taloustietojen ja taloudellisen näkymän perusteella on realistisesti tarpeen pidentää määräaika, jotta alueet voivat toteuttaa tarvittavat sopeutustoimet hallitusti ja palveluiden jatkuvuus voidaan turvata. Talentia ehdottaa, että määräajan pidennys olisi ehdotettua yleisempi väline, jota voitaisiin soveltaa kaikilla alueilla, joilla rahoituskehys tekee alijäämän kattamisen vaikeaksi vuoden 2026 loppuun mennessä.

Merkittävä osa hyvinvointialueista ei ennusteiden mukaan kykene kääntämään talouttaan ylijäämäiseksi vielä vuonna 2025. Esityksen perustelujen mukaan kymmenen aluetta tekee edelleen alijäämää vuonna 2025, ja monilla alueilla kertynyt alijäämä ylittää selvästi maan keskiarvon. Tämä tarkoittaa, että vaikka esitetyt muutokset helpottavat tilannetta, on olemassa riski, että kaikki alueet eivät kykene kattamaan alijäämiään edes pidennetyssä määräajassa.

Säästötoimien vaikutukset sosiaalipalveluihin

Hyvinvointialueiden riittämättömästä rahoituksesta johtuvat tähänastiset sopeutus- ja säästötoimet ovat kohdistuneet merkittävästi sosiaalipalvelujen ydinalueille, joissa ostopalveluiden osuus on ollut suuri. Alueet ovat pyrkineet vähentämään ostopalveluiden käyttöä ja vahvistamaan omaa palvelutuotantoaan kustannusten hillitsemiseksi.

Oman palvelutuotannon vahvistaminen tukee palvelujärjestelmän ohjattavuutta ja kustannusten hallintaa. Kuitenkin ostopalveluiden supistamisen seurauksena on paikoin menetetty sellaista erityisosaamista ja palvelukokemusta, jota ei ole vielä pystytty vastaavasti rakentamaan hyvinvointialueiden oman tuotannon sisään. Tämä heikentää palvelujen monimuotoisuutta ja alueellista saavutettavuutta etenkin vaativissa sosiaalipalveluissa.

Esimerkiksi lastensuojelussa on pyritty vähentämään laitoshoidon ostopalvelusijoituksia ja vahvistamaan omaa palvelukapasiteettia. Alueet ovat perustaneet omia sijaishuollon yksiköitä ja kehittäneet avohuollon tukipalveluja, samalla kun ulkoisten sijoitusten kriteerejä on tiukennettu. Myös lastensuojelun perhetyötä ja muita avohuollon tukitoimia on siirretty hyvinvointialueiden omaan tuotantoon.

Hyvinvointialueet ovat vähentäneet maksusitoumuksia päihdekuntoutuksiin, mikä on vaikeuttanut hoitoon pääsyä. Hoitojaksoja on myös lyhennetty sekä asiakkaita on siirretty kevyempien, tarpeita vastaamattomien palveluiden piiriin. Tämä on paitsi inhimillisesti kestävämpi, myös taloudellisesti lyhytnäköistä.

Oman palvelutuotannon vahvistaminen on vähentänyt ostopalveluriippuvuutta, mutta sen laajuus ei tällä hetkellä vastaa purettujen ostopalvelusopimusten kattamaa palvelutarvetta. Tämä on joillakin alueilla johtanut palvelujen tarjonnan ja kysynnän välisiin ristiriitoihin sekä kasvattanut henkilöstön kuormitusta.

Lyhyellä aikavälillä muutokset ovat lisänneet palvelujärjestelmän paineita, ja erityisesti ennaltaehkäisevien palvelujen supistuminen lisää pitkällä aikavälillä raskaampien palvelujen tarvetta.

Hyvinvointialueilla on muodostettu niin sanottuja asiakasohjausryhmiä, joiden on havaittu tekevän päätöksiä tai antavan suosituksia palveluiden myöntämisestä siten, että ne ensisijaisesti ohjaavat kustannusten vähentämiseen. Säästöjen vuoksi laaditut delegointisäännöt ohjaavat myös palvelujen hankintaoikeuksia viranomaisilta asiakasohjausryhmille.

Tämä on tarkoittanut esimerkiksi sitä, että lapsiperhesosiaalityössä ja lastensuojelussa hankintaoikeuksia palveluihin, kuten perhekuntoutukseen ja tukiperheeseen, siirretään säännön nojalla viranhaltijalta vastuuyksikön päällikkötasolle. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa linjaukset ylittävät sosiaalityöntekijän laillisen virkavastuun.

Sosiaalihuollon lainsäädännön mukaan virkavastuu on aina sosiaalityöntekijällä, joka tekee lopullisen päätöksen asiakkaan palveluista. Asiakasohjausryhmien antamat suositukset voivat tukea päätöksentekoa, mutta ne eivät voi korvata tai siirtää lakisääteistä vastuuta sosiaalityöntekijältä. Talentialle on kuitenkin kerrottu tilanteista, joissa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei ole ollut edes paikalla asiakasohjausryhmässä esittelemässä perheen elämäntilannetta, jonka perusteella palvelutarvetta harkitaan.

Edellä kuvatut kielteiset kehityskulut hyvinvointialueilla nähdäksemme johtuvat liian suurista ja nopeista talouden sopeuttamistoimista, joihin hyvinvointialueiden palvelutarpeeseen nähden riittämätön rahoitus on johtanut.

Ehdotukset rahoitusvajeen kattamiseksi

Talentia katsoo, että hyvinvointialueiden alijäämien kattamisvelvoitteita on tarpeen tarkastella suhteessa niihin olosuhteisiin, joissa alueet ovat toimintansa aloittaneet. Talentia ja Lääkäriliitto ovat yhdessä esittäneet kahta vaihtoehtoista mallia rahoitusvajeen kattamiseksi:

1. Ensimmäisessä vaihtoehdossa luovuttaisiin vuoden 2023 alijäämän kattamisvelvoitteesta, jolloin vuosien 2024–2026 kertyneet alijäämät tulisi kattaa viimeistään vuoden 2027 loppuun mennessä.
2. Toisessa vaihtoehdossa valtio puolittaisi vuosina 2023–2024 kertyneet alijäämät.

Ehdotusten perusteluna on se, että hyvinvointialueet eivät voineet vaikuttaa rahoituksen lähtötasoon, ja kuntien ennen uudistusta tekemät säästötoimet heijastuivat rahoituspohjaan epätasaisesti.

Ensimmäistä vaihtoehtoa puoltaa se, että vuonna 2023 hyvinvointialueet olivat sidottuja aiemmin solmittuihin ostopalvelu- ja muihin sopimuksiin, mikä rajoitti mahdollisuuksia kustannusten hallintaan. Toista vaihtoehtoa puoltaa puolestaan se, että se edistäisi alueiden yhdenvertaista kohtelua.

Rahoitusmallin kehittämistarpeet

Talentia korostaa, että hyvinvointialueiden rahoitusmallin rakenteelliset ongelmat edellyttävät kiireellisiä korjaustoimia. Nykyinen rahoitusmalli on monimutkainen ja epävakaa, eikä se tue kustannusvaikuttavien ja ennaltaehkäisevien palvelujen järjestämistä.

Rahoitus jakautuu tällä hetkellä pääosin sairastavuuden perusteella sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon osalta. Tämä ei riittävällä tavalla vastaa alueellisia palvelutarpeita eikä tunnista sosiaalihuollon roolia terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Sosiaalihuollon osalta olisi tarkoituksenmukaista hyödyntää laajemmin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämiä palvelutarveindikaattoreita.

Palveluiden rahoittamisen ja järjestämisen erottaminen asettaa valtion ja hyvinvointialueet helposti vastakkain tilanteessa, jossa niiden tulisi yhdessä turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset palvelut.

Pidämme tärkeänä, että alijäämän kattamisvelvoite ei johda osaamisen ja palveluiden saatavuuden tai laadun heikkenemiseen, ja että valtio on valmis nopeassa aikataulussa tukemaan erityisen vaikeassa taloustilanteessa olevia alueita ja niiden rahoitustilannetta. Kyseisten alueiden osalta toiminnan ja tulevaisuuden ennustettavuus on huono, mikä uhkaa palveluverkon toimintaa ja lakisääteisten palveluiden toteuttamista.

Mikäli toimet rahoituspohjan tukemiseksi viivästyvät, on vaarana, että perustuslailliset oikeudet palveluiden saamiseksi vaarantuvat entisestään. Alueet ovat erilaisen väestörakenteen takia myös

hyvin erilaisessa asemassa, mikä johtaa kansalaisten saamien palveluiden voimakkaaseen eriarvoistumiseen.

Yhteenvetona toteamme, että kannatamme esitystä, mutta korostamme sen olevan laajuudeltaan riittämätön tukemaan kaikkien niiden hyvinvointialueiden tilannetta, joiden talous ei käänny ylijäämäiseksi vuonna 2025.

Suominen Jenny
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia